

D5

KNU

Knulst, W.P. Bibliotheekgebruik
als vrije tijdsbesteding.
Bibliotheek en samenleving
9 (1981) 12 (dec) 341-347.

I
WU

Boekmanstichting - Bibliotheek

Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
telefoon: 24 37 36 / 24 37 37 / 24 37 38 / 24 37 39

De uitleentermijn bedraagt een maand. Mits tijdig
aangevraagd is verlenging met een maand mo-
gelijk, tenzij de publikatie inmiddels is besproken.

De uitleentermijn is verstreken op:

12 APR 1983 12 MEI 1983 11 APR. 1983		
---	--	--

ES1-065

Boekmanstichting-Bibliotheek
Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
Tel.: 243736/243737/243738/243739

sociaal gedrag, het, gezien het I.Q. goed taalgebruik en grote woordenschat. Prestatiegericht bekeken schiet zij er niet veel mee op, maar in haar sociale contacten en maatschappijk functioneren heeft zij wel een voorsprong op haar minder boek- en verhaalbedeelde lotgenoten! Lees het boek van Dorothy Butler, Cushla and her books, er ook maar op na.

Niet iedereen, en zeker de geestelijk gehandicapten, moeten zo nodig lezen, maar zij hebben nog niets te kiezen in boekaanbod en bibliotheekvoorziening, terwijl zij er zeker ook *recht* op hebben. De bibliotheken zullen de prioriteitsstelling van minderheidsgroepen hard moeten maken en moeten zoeken naar samenwerking met instellingen van de zwakzinnigzorg, speciaal onderwijs en ouderverenigingen in het werkgebied om meer informatie te krijgen en te kunnen geven en zo het leesgedrag en het bibliotheekgebruik te bevorderen.

Literatuur

Heuff, H. De zwakzinnigzorg en AVM. Infomedia, 6, 1981. Rapport van de commissie boeken voor geestelijk gehandicapten. NBLC. 1980.

Maarsingh, H. De bewonersbibliotheek. Bibliotheek en Samenleving 4, 1976. biz. 121-127.

Maarsingh, H. De bewonersbibliotheek nader bekeken. Bibliotheek en Samenleving 5, 1977. biz. 35-38.

Kernkamp-Biegel, H. Leesstof voor het moeilijk lezende kind. De wenteltrapserie, brochure.

Peeters, H. F. Leesbaarheid van boeken voor moeilijk lerenden.

Butler, D. Cushla and her books.

Starmans-van Haren, M.J.Th. De openbare bibliotheek en het jaar van de gehandicapten. Lezerskrant, april 1981.

Bibliotheekgebruik als vrije tijdsbesteding

W.P. Knaul

Wat doet de gemiddelde Nederlander met zijn vrije tijd? En welke plaats neemt het bibliotheekgebruik daarbij in? De auteur, medewerker van het Sociaal en Cultureel Planbureau, poogt in het navolgende antwoord te geven op deze vragen. Hij gaat er daarbij van uit, dat een gemeenschapsvoorziening als het openbare bibliotheekwerk op moet van de kunstmatige tegenstelling tussen een recreatieve en een edukatieve functie. Wanneer de openbare bibliotheek haar dienstverlening teveel edukatief gaat legitiemer, doet zij afbreuk aan haar algemene karakter. Het artikel is de weergave van een inleiding gehouden op een studiebijeenkomst van de Stichting werkgroep provinciale bibliotheekcentrales op 1 september 1981 te Noordwijkerhout. Een algemeen verslag van de bijeenkomst is opgenomen onder de rubriek Prikbord van dit nummer.

Inleiding

'Een van de redenen, waarom het Sociaal en Cultureel Planbureau per 1 januari 1974 werd opgericht, was de wens van de regering, dat alle betrokkenen bij het sociaal en cultureel beleid (uitvoerende werkers, politici, bestuurders, ambtenaren, studenten of zomaar geïnteresseerden) op gezette tijden, dwars door hun dagelijkse beslommeringen heen, worden herinnerd aan de leefomstandigheden van de mensen voor wie alle beleidsinspanningen bedoeld zijn.'

Met deze woorden introduceerde de voormalige Minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk, Mr. van Doorn, het eerste werkstuk van het S.C.P. het Sociaal en Cultureel Rapport 1974. Ik zie het als medewerker van dit bureau als mijn taak U vanuit de leef- en interessewereld van het publiek mee te laten kijken naar het bibliotheekwerk. Het is voor betrokkenen bij sociaal-culturele instellingen wat onwennig om door de ogen van een voorbijganger of bezoeker naar hun instelling te kijken, omdat ze gewend zijn in de omgekeerde richting te kijken. Verder valt het buiten hun taak om

anders dan als sympathisant over hun werk te spreken.

Voor het Sociaal en Cultureel Planbureau vormt de gesubsidieerde sector een studieobject. We drukken haar niet aan ons hart, maar nemen enige passen afstand. We proberen ons daarbij in te leven in de positie van het publiek; van gebruikers van voorzieningen maar ook in die van niet-gebruikers.

Het publiek realiseert zich nauwelijks, wat gesubsidieerd wordt en wat niet, en weet evenmin waar zo iets als sociaal-cultureel werk begint of waar de zorg, educatie of recreatie met steun van de overheid ophoudt. Het overschrijdt met het grootste gemak de verkevelingen die professionele werkers of ambtenaren (na jarenlang vergaderen) hebben aangebracht.

In een bonte aaneenschakeling zit het het ene moment als weggebruiker op gebied van Verkeer en Waterstaat, het volgende als natuurliefhebber op dat van Staatsbosbeheer, het daaropvolgende als horecagebruiker bij Economische Zaken, bij het aanzetten van de autoradio als muzikliefhebber op terrein van C.R.M. en het kost weinig verbeeldingskracht om een Nederlander op al die terreinen tegelijk voor te stellen, zonder geheel in een van hen op te gaan. Het publiek is niet zoals beheerders van instellingen specialist, maar generalist.

Laten we het doen en laten van het publiek eens bekijken als vrije tijdsbesteding en vanuit die vrije tijdsbesteding een blik werpen op het bibliotheekwerk.

Vrije tijd heeft voor mij geen speciale positieve of negatieve betekenis, ik beschouw haar als een neutrale aanduiding voor het tijdsbestek waarin het individu is vrijgesteld van verplichtingen die voortvloeien uit zijn beroep, huishoudelijke zorg, studie en van onvermijdelijke bezigheden zoals slapen en eten. Ik realiseer me goed dat het bibliotheekwerk de vrije tijdszone te buiten gaat in zoverre het cliënten in hun rol van scholier of beroepsbeoefenaar van informatie voorziet. Daarom ook heb ik me voorgenomen om me bij de schets van sociale en culturele ontwikkelingen niet strikt te beperken tot de vrije tijdsbesteding, al zal daarop wel een sterk accent liggen, zoals het gebruik van bibliotheekwerk ook voor een groot deel in het kader van vrije tijdsbesteding plaatsvindt. Daarbij zal ik proberen aan te tonen dat de ontwikkeling van het bibliotheekgebruik zich goed laat verhelderen uit de kennis over de vrije tijd.

Alvorens in te gaan op de vraag wat er zoal op sociaal en cultureel gebied te *gebeuren staat* wil ik geruime tijd stil staan bij datgene wat er zoal in de achter ons liggende periode *gebeurde*. Inzicht in de ontwikkelingen waarin we ons bevonden en bevinden lijkt me immers onontbeerlijk voor een blik op de toekomst.

Om zo'n helder mogelijk beeld te schetsen, heb ik hier en daar de contouren wat zwaarder aangezet wat onvermijdelijk met zich meebrengt dat er verschillende details of nuances verloren zijn gegaan.

De ontwikkeling van de vrije tijd in de naoorlogse jaren

Indien men bezoekers van oosbloklanden mag geloven, dan staan de mensen daar in de rij

algemeen publiek, terwijl de bibliotheken steeds meer publiek trokken. Hoe valt dit nu te verklaren? Ik meen dat hiervoor een aantal, in elkaar grijpende ontwikkelingen is aan te wijzen:

Per vrije uur kreeg men meer te vertieren

De materiële welvaart is relatief sterker gegroeid dan de tijd om ervan te genieten. De reële koopkracht van een industriearbeider steeg tussen 1955 en 1975 met 126%; zijn wettelijke vrije tijd met 13%. Per vrije uur kwam er steeds meer te vertieren.

Een Nederlands gezin besteedt tegenwoordig 20-25% van zijn inkomsten aan vrije tijdsuitgaven. Het heeft dankzij die welvaartsnaam tijd en geld over steeds meer genoegens kunnen verdelen.

Alleen al in één week tijdens het winterseizoen ontvouwde een Nederlander een repertoire van gemiddeld 16 verschillende vrije tijdsactiviteiten.

De welvaart bracht talrijke nieuwe liefhebberijen binnen veler bereik. De meest in het oog springende hiervan zijn de T.V. en de auto.

We hebben laast eens uitgerekend, dat alleen al de T.V. en de auto gemiddeld meer tijd zijn komen opslokken, dan er aan vrije uren zijn bijgekomen. Per saldo bleef er welkijks 4,5 uur korter tijd voor reeds bestaande liefhebberijen.

Van de reeds bestaande liefhebberijen heeft vooral het gebruik van openbare- of gemeenschapsvoorzieningen het zwaar te verduren gekregen. Wat is er nl. gebeurd?

Privatisering

Bestaande openbare voorzieningen hebben concurrentie ondervonden om nieuwe vermakkelijheden en liefhebberijen, maar hebben het toch vooral zwaar te verduren gekregen onder de zgn. *privatisering*. Waar gaat het hierom?

Nederlanders, evenals andere welvarende volkeren, hebben hun gegroeide koopkracht in belangrijke mate geïnvesteerd in privékomfort, vooral ook op gebied van vrije tijdsbesteding. Waar vroeger dranken overwegend werden gesomusd in drankokalen, kermis of bioscoop voor openbaar vermaak zorgden, een muziekpaleis en familiefeest kwam opduisten, de bus of trein het aangewezen vervoermiddel was om een dagje uit te gaan, en een vakantiedorpdak meestal van anderen moest worden gehuurd, daar maken Nederlanders thans gebruik van: een privédrankvoorziening, een privéspektakel toestel, een privé muziekkapitaal, privé vervoermiddelen en een privé vakantie-onderdak in de vorm van een caravan.

Privatisering is niets nieuws in de geschiedenis. Het nieuwe ervan is, dat deze thans in brede lagen van de bevolking woorkomt.

De privatisering van de vrije tijdsvoorzieningen lijkt erop te wijzen dat hedendaagse consumenten essentieel recreatiemiddelen binnen handbereik willen hebben, zodat ze op het moment dat zij willen, en zolang zij willen, kunnen recreëren, zonder daarbij aangewezen te zijn op anderen of op openingsstijden van anderen.

Maar, zal men tegenwerpen, bibliotheken zijn ook openbare voorzieningen en deze worden steeds meer gebruikt.

Uit onderzoek is echter gebleken dat de meeste bibliotheekgebruikers de bibliotheek

belangrijk deel ook onjuist. De huishouding is weliswaar ontlast van een aantal opgelegde functies van vroeger, maar uit pure liefhebberij is men zich bezig gaan houden met dingen die vroeger pure noodzaak waren: je bent niet meer genoodzaakt een vuur aan te leggen voor je warmte of poeje eten, dus ga je voor de lol ten open haardvuur aanleggen of barbecue.

Lichaamsspanning is veelal niet meer nodig om de kost te verdienen, dus stap je in de auto om een wandeling te gaan maken of op wintersport te gaan. Paardrijden (helias) overbodig als vervoer of aandrijfkraft, dus gebruik je hen voor je plezier; de wind is niet meer nodig om goederen te water te vervoeren dus maak je van zeilen je hobby; huisdieren zijn er niet meer voor het nut, maar voor je plezier, voedselgewassen in de tuin zijn sieraangewassen geworden en verder timmeren, weven, pottenbakken of knopen we dat het een lieve list is.

Het lijkt erop, alsof mensen geen genoeg nemen met de eenzijdige en zeer specialistische geworden arbeid, waarvan ze nauwelijks nog het resultaat kunnen ervaren en daarom in de vrije tijd zelf iets concreets onder handen willen hebben, waarover ze van begin tot eind zelf baas zijn. Het leeturaanbod in de bibliotheek loopt hun om op vele gebieden zelf aan de slag te gaan.

Zoals ik al beweerde is er naast een overwegende belangstelling voor oude ambachten en alles wat daar maar aan herinnert (van piepschuimen, nephouwen balken tot en met schippersstruiken) ook grote belangstelling voor sportactiviteit.

Laat ik vooropstellen, dat de daadwerkelijke beoefening van sport belangrijk is toegenomen. Ik wil direct aan toevoegen, dat sport bij velen bestaat uit het consumeren van artikelen, die sportiviteit uitstralen: er is een ruw gewest op sportvelden, sportuitdanten, sportschoenen, sportkleding, sportkanten.

Veel bezigheden zijn we sport gaan noemen: een eindje fietsen, een rondje wandelen en een spelletje buiten doen. Omdat er zoveel sport of sportieve recreatie hebt tegenwoordig is het moeilijk om niet aan sport te denken. Mijn buurman laat in joggingpak zijn hond uit, en een andere gaat in trainingspak zijn dochter ophalen bij de sporthal, drinkt daar aangekomen een pilje in de bar van het complex...

We zijn hiermee aangeland bij een andere trend in de vrije tijdsbesteding van de welvarende West-europaan, die evenzeer in maar evenmin in dat van openbare bibliotheken heeft gewerkt.

Vreelijdigheid en specialisatie

In het begin heb ik er op gewezen, dat de welvaart sneller is toegenomen dan de tijd om ervan te profiteren. We hebben gezien hoe de

Nederlander zijn allelagreeratie in huis hadde om alles snel bij de hand te hebben. Nu neemt niet weg, dat er in zo ruime mate is geïnvesteerd in apparatuur, uitrusting, boeken, abonnementen of lidmaatschappen, dat er gelen op de relatief beperkt gebleven vrije uren, weinig tijd meer voor ledere liefhebberij afzonderlijk is. Hoe weinig wordt een boek, kampeer-, foto-, film-, of ski-uitrusting per jaar gebruikt? Utrusting ru de meeste tijd zelf uit...

Toch heeft men zich ook hier weten aan te passen; Nederlanders geven l.h.a. geen hobbys op, wanneer ze de uitrusting voor ee nieuwe hebben aangeschaft. Ze houden die aan, alleen steken ze er wat minder tijd in. Z is vastgesteld, dat allerlei al wat oudere vrije tijdsactiviteiten in minder tijd, minder vaak opeenvolgend worden beoefend. Het aantal voetbaltoeschouwers is niet afggenomen, de voetbaltoeschouwers gaan lang niet meer elke week kijken. Het bioscooppubliek is niet kleiner geworden, er zijn alleen nog maar weinig trouwe bezoekers over en veel incidentieel. Ook de groep frequente bezoeker van musea, concertzalen of recreatieparken is de laatste jaren afggenomen, terwijl de groep incidentele bezoekers is toegenomen. De

intensieve sportbeoefening nam niet toe; de meer oppervlakkige recreatiesport groeide al knoo. Sportbeoefenaren beoefenen vaak 2 of meer sporten naast elkaar en zijn in toenemende mate van 2 of meer clubs tegelijkertijd lid. Bi de muziekbeoefening valt de groei op van de belangstelling voor instrumenten waaruit na enige oefening reeds een deuntje is te halen: gitaar en elektronisch orgel. Je krijgt de indruk, dat men zich niet aan één hobby wil verslingeren om niet het genoegens van andere liefhebberijen te missen. Men vindt wat overdriven gesteld van de ene hobby naar de andere.

Van dit verschijnsel heeft de bibliotheek evenmin last gehad, maar zelfs profiteerde. Het leeturaanbod nam toe, niet zozeer om di, er veel meer toegewijde hobby/lezers bij kwamen, maar veelzeer omdat er steeds meer mensen gingen lezen over hun verschillende interesses. De knuisaard van vroeger las opvallend weinig, de huidige heeft l.h.a. meer verschillende bezigheden en leest daar bovenaan over. Een deel van het leeturaanbod is afgestemd op een vluchtiger leesinteresse: naslagewerk; veel geïllustreerde leetuur, short-stories enz.

Optimalisering genoegens

Behalve om verschillende hobbys op vluchtige, oppervlakkige manier naast elkaar te beoefenen bestaat er ook een opvallende neiging om zo mogelijk verschillende genoegens op hetzelfde tijdstip te combineren

Op een zonnige vrije middag had je vroeger moeten kiezen tussen: het bezoeken van een sportwedstrijd, gaan zwemmen, een roeiboort huren, gaan vissen, in de zon luieren of op ee terrasje een biertje drinken. Tegenwoordig is het niet ongewoon om een zonnedeck di hengelaar op zijn motorboot te zien zitten, di via zijn transistorradio sportverslagen binnen handbereik. Ook hier lijkt de bibliotheek niet onder de hedendaagse leefstijl van een groot deel van haar publiek. Lezen wordt, zoals bekend vaak gecombineerd met muziekluisteren - als de weergoden met behelven - met zonnebaden. Ook de inwendig

13

13 optimalisering van de genoegens?
14 ontroeken aan de verzaillede kultuur

kranten, boeken, afbeeldingsapparatuur, televisie of radio. De indirecte communicatie met de buitenwereld neemt daarmee een belangrijker plaats in dan contacten met huisgenoten, familie of kennissen (ca. 23% van de vrije tijd) of het uitgaan, de sportbeoefening en het verenigingsleven (samen ongeveer 15% van de vrije tijd). In verband hiermee zijn de invloeden van familie, de woonstreek, de kerk of politieke organisatie op het vrije tijdsleven verminderd, terwijl de invloed van (inter)nationale culturele oriëntaties is toegenomen (bv. jeugdcultuur, anti-hernemingsbeweging, exotische stijlelementen e.d.). In vergelijking met de levensbeschouwing of religie van de oudere generaties, zijn huidige culturele oriëntaties minder omvattend, en meer 'verknippt'. Bv. links stemmen, lid zijn van Veronica, Christelijk onderwijs voor kinderen, 'bij dat ik rij' op de achterruit van de auto is geen ongewone combinatie voor een individu uit deze tijd.

De doorbraak van traditionele culturele verschillen in de vrije tijd heeft vooral te maken gehad met een massale oriëntatie op recreatiecultuur. De 'populaire papieren' bereiken een grote oplage; de boulevardpers stijgt als een komeet omhoog en dan is er nog de massale doorbraak naar neutrale ontroeporganisaties. Wat elders in West-Europa reeds vroeg in de twintigste eeuw geschiedde, voltrok zich in Nederland pas toen vooral het jongere deel van de bevolking zich ontrok aan de verzaillede cultuur.

Sinds het begin van de twintigste eeuw was het streven van confessionale - maar ook wel van socialistische - vooruitden gericht op een geleidelijk modernisering van de vrije tijdsduur.

14

werkbloosheid of arbeidsgeschiedenis opgescheept met veel vrije uren. Terwijl vroeger de vrijgestelden zich uitleefden in de politiek, de beoefening van kunsten en wetenschappen of in publieke functies, zijn onder de huidige onvrijwillig vrijgestelden juist grote groepen, die niet over middelen en vaardigheden beschikken voor een aangename en gewaardeerde tijdsbesteding.

Werkloosheid blijkt i.h.a. niet uit te nodigen tot actieve, alternatieve tijdsbesteding. Werkloosheid doet velen eerder in de schulp kruipen. Dat geldt vooral voor de wat oudere niet-werkenden (arbeidsgeschiedten) met een laag opleidingsniveau. Deze categorie - waarbinnen langdurige werkbloosheid of arbeidsgeschiedenis het meest voorkomt - wordt, zoals het Sociaal en Cultureel Planbureau heeft vastgesteld, het slechtst bereikt door sociaal-culturele werkvormen, waaronder ook de bibliotheken.

Ontzulling en ontvoogding

Massamedia zijn sterk doorgedrongen in het hedendaagse leven. Ongeveer 40% van de vrije tijd wordt besteed aan tijdschriften,

zou men verwachten, dat er een algemeen verlangen bestaat naar verrijking van de arbeidstijd. Dit verlangen is echter niet zo algemeen als men aanneemt, en zeker niet als dit tot inkomenvermindering zou leiden.

Vooralouders van meer vrije tijd en een inkomensoffer tref men vooral aan onder de best betaalden. Dat is begrijpelijk. Het is tenslotte een luxe die zij zich kunnen permitteren. Tevens beschikt juist deze categorie veel over de vereiste vaardigheden en uitrusting voor een aangename vrije tijdsbesteding.

Op grond van het voorafgaande zou men verwachten, dat er een algemeen verlangen bestaat naar verrijking van de arbeidstijd. Dit verlangen is echter niet zo algemeen als men aanneemt, en zeker niet als dit tot inkomenvermindering zou leiden.

Vooralouders van meer vrije tijd en een inkomensoffer tref men vooral aan onder de best betaalden. Dat is begrijpelijk. Het is tenslotte een luxe die zij zich kunnen permitteren. Tevens beschikt juist deze categorie veel over de vereiste vaardigheden en uitrusting voor een aangename vrije tijdsbesteding.

lager inkomensgroepen verhoudingsgewijs weinig prijs stellen op meer vrije tijd ten koste van loon, ligt al evenzeer voor de hand. Vooral als men bedenkt dat juist deze categorie vaak vrije tijd oploft voor overwerk of bijverdiensten.

De registratie van de officiële arbeidstijden laat een nivellering zien tussen de werkbloosden van de hogere en lagere beroepsniveaus. Dit wijst erop dat de hogere sociale statusgroepen niet meer, zoals van oudsher, over meer vrije tijd beschikken dan de lagere. Het tegendeel lijkt eerder het geval, indien men bedenkt dat de lage statusgroepen veel meer dan evenredig getroffen worden door (langdurige) werkbloosheid en arbeidsgeschiedenis.

Terwijl vroeger de maatschappelijke hovenlaag door haar vermogende positie onderste sociale lagen vanwege de

sporthoefening, de omgang der jongeren, geïllustreerde weekbladen en ook de radio werden geleidelijk getolereerd en onder levensbeschouwelijk toezicht geplaatst. Doel daarvan was echter allijd de versterking van de eigen culturele identiteit en panisering tegen invloeden van anders-denken. Daarbij werden ook de moderne communicatietechnieken ingeschakeld. Het CBS stelde bij een onderzoek naar de vrije tijd in de jaren vijftig en in het begin van de jaren zestig nog duidelijke verschillen vast in vrije tijdsbesteding tussen kerkelijk en niet-kerkelijk gebonden Nederlanders; tussen de protestanten en katholieken onder de kerkengangers, maar ook bijvoorbeeld tussen bewoners van steden en van het platteland.

Deze verschillen zijn thans weliswaar niet geheel verdwenen, maar zij komen allen nog tot uitdrukking in enkele procenten, onder het vergoepglas van een sociologisch onderzoek. Tijdsduronderzoek uit 1975 laat zien dat op zondag (morgen) een kwart van de bevolking ter kerke gaat, maar op zondagmiddag zijn er geen markante verschillen tussen kerk- en niet-kerkbezoekers. De zondag is voor het overgrote deel van de bevolking visite- en recreatiedag geworden. Naast deze liberalisering van de zondag lijkt het aantal vrije tijdsactiviteiten dat in een religieuze of levensbeschouwelijk verband plaatsvindt, overigens te zijn afgenomen. Zelfs onder het - overigens afgenomen - aantal Nederlanders dat zich tot een kerkgenootschap rekent, is niet meer een meerderheid te vinden die voorstander is van een ontroep, of jeugvereniging op professionele grondslag. In het stemgedrag ging de ontzulling niet alleen samen met een aanwas van de niet-confessionale partijen, maar bovendien met een stemmenwissel naar progressieve partijen. Op het gebied van vrije tijdsbesteding is er geen sprake geweest van een politisering in linke richting op enige schaal (zultis ondanks de grote inzet van vormings-, buurt- of clubhuiswerk, toneelspelers).

Hoewel de ontroep in Nederland nog voor een belangrijk deel volgens de oorspronkelijke levensbeschouwelijke stamverschillen blijft georganiseerd, is er waarschijnlijk geen ander medium dan televisie geweest, dat zozeer heeft bijgedragen aan de secularisatie en ontzulling van de Nederlandse publiek; vroeger was rechts keurig gescheiden van links, omdat men door gebruik van een vast radiomaat op een vaste dag het geluid van andersdenkenden kon mijden. Iedere ontroepclub had zijn eigen geluid; eigen ontroepers, sprekers, zangers/zangsters, orkesten en hoorspelkernen. Thans krijgen regelmatig televisiekijkers zijn favoriete programma's door steeds anders 'richingen' geserveerd maar de programma's zijn veelal door commercieel werkende ploegen uit binnen of buitenland geproduceerd. Zijn eventuele mening staat wettelijk bloot aan een vijf- of zestal verschillende actualiteitennieuws.

De waarden en opvoedingsidealen van de traditionele instituties verdronen vooral na de jaren zestig hun greep op het moderne leven. Het élan van popmuziek maakte bv. de atzcer van volksoepers van 'verwilderde muziek' tot bigotteric. In jeugdcentra werd de verwilderde muziek en moderne dans niet langer met volksdans of ketspel bestreden, maar paste men zich geleidelijk aan de 'cisen des tijds' aan. Prik werd om te beginnen pils... De strip, ooit taboe voor geleerden

culturele idealen; individualisme ging samen met een meer persoonlijke keuze bij dienstbetoon aan derden zoals in vrijwilligerswerk; veelzijdigheid in vrije tijdsbesteding bracht ook oppervlaktigheid met zich mee enz.

Over wat er te gebeuren staat

Welke consequenties zal nu de toekomst hebben voor de geschetste ontwikkelingen? Ik zal mij nu bij deze vraag moeten beperken tot enige hoofdzaak:

Andere leefwijsoepbouw bevolking

Tussen nu en het jaar 2000 zal het aantal inwoners van Nederland in lichte mate toenemen. Het aantal jongeren zal gestaag afnemen. Voor de bibliotheken heeft dit belangrijke gevolgen, omdat jongeren onder de 18 jaar nu 45% en onder de 25 jaar zelfs 55% van de huidige cliënteel van bibliotheken vormen. Deze verminderde druk zal enigszins worden gecompenseerd doordat de oudere leeftijdsgroepen - die in aantal toenemen - nog wat vaker een beroep zullen doen op de bibliotheken.

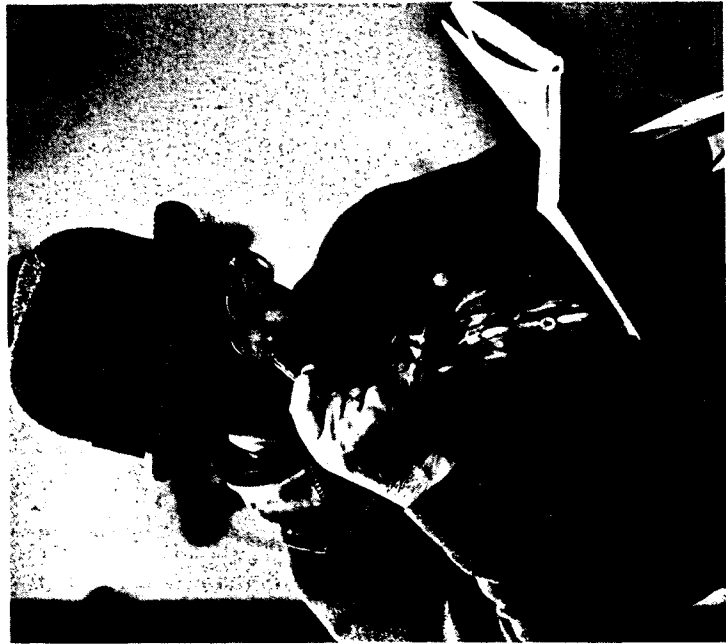
Al met al zal de groei van het totale gebruik afzakken.

Hoewel het maatschappelijk beeld minder zal worden gedimeneerd door jongeren en hun leefgewoonten en meer door landgenoten met grijzende slagen, zal de vrije tijdsbesteding niet 'bedaauder' worden. De toekomstige middelbare leeftijdsgroep heeft een naoorlogs energiek ontplooiingspatroon aangewend en zal die in belangrijke mate behouden. De geboortegolf van direct na de oorlog zal vergrijzen, maar niet haar streken verliezen. Vooral vrouwen zullen zich naar verwachting veelzijdiger ontplooiën, en zich steeds meer oriënteren op het leven buiten i.p.v. binnen het gezin.

Sociale verschillen; kortere arbeidstijd

De te verwachten teruggang in particuliere inkomens betekent een rem - maar nog geen omkering van de neiging naar geprivatiseerd comfort. Teruggang van individuele inkomens laat nog altijd veel bestedingsruimte voor de vrije tijd, vooral ook door de toename van huishoudingen met dubbele inkomens. Ondanks een verdere uitbreiding van deelzijdigheden zullen er - in de eerste periode - grotere welvaarsverschillen ontstaan, afhankelijk van de vraag of een huishouding op één of op meer inkomensstrekken zal zijn aangewezen (één of méér lonen tegenover één uitkering per huishouding). De arbeidstijd wordt gemiddeld korter.

Met deze schets van sociale en culturele ontwikkelingen heb ik vooral willen aantonen dat verschillen die we positief vinden dikwijls loten van eenzelfde stam blijken te zijn als verschillen die we negatief beoordelen. De opkomst van een kritisch type consumptie ging samen met de onthelving van

15 *ben ik mij nu aan het ontwikkelen of aan het ontpoppen?*

Instructie of informatie en voor fictie. De eerste functie gaat concurreren met naslagwerk in gedrukte vorm, de tweede met het amusementaanbod van de publieke omroep en het (geïllustreerde) verhaal e.d. De stabilisering of teruggang van de koopkracht zal de penetratie van videorecorder en beeldspeler in de huishouding vertragen, zodat de doorbraak waarschijnlijk veel meer tijd zal vergen dan bv. van kleurentelevisie in de achter ons liggende periode.

Aangezien bewegende beelden over fictieve onderwerpen zich minder goed als bv. muziekplaat of -cassette lenen voor herhaald gebruik, zal het voor particulieren aantrekkelijk worden om videotapes of beeldplaten met secde nieuwe inhoud te lenen. Ook de commerciële dienstverlening zullen dit bijtijds inzien. Beeldprogramma's met instructieve of informatieve inhoud zal afhankelijk van de graad van algemeenheid, eerder particulier worden aangeschaft. Ook hier lijkt bezinning gewenst over de taakspecialisatie voor het bibliotheekwerk.

Slotheschouwing

In het voorgaande heb ik erop gewezen dat de opkomst van nieuwe audio-visuele communicatietechnieken thans bestaande werkverdelingen kan gaan doorkruisen (postkantoor als informatieleverancier; de commerciële detailhandel als uitleenbureau van beeldmateriaal e.d.). Het bibliotheekwerk zal zich in dat verband nadrukkelijk moeten afvragen welk soort dienstverlening op zijn weg ligt en welk soort men kan overlaten aan de markt. Het is bekend dat het Ministerie van CRM o.a. via uitspraken in dit blad aandacht op specialisatie ook voor de thans reeds bestaande dienstverlening van de bibliotheken. CRM heeft hierbij voorkeur voor specialisatie in dienstverlening op gebied van educatie en meer specifieke informatieve behoeften. De discussie die naar aanleiding hiervan is ontstaan heeft bij mij de indruk achtergelaten dat men elkaar met termen bestoort en daarmee niet vervalt in een woordenspel. Termen als educatie, informatie of recreatie kunnen naar mijn gevoel weinig helderheid scheppen. Stel dat iemand wat meer te weten wil komen over zijn/haar technische hobby.

Valt deze behoefte nu onder techniek, informatie, educatie of recreatie? Indien recreatie minder 'subsidiebaar' zou worden, beckett dan niet dat er (nog) veel meer dienstverlening educatie of informatie zou gaan heten?

Ik ben geen deskundige in bibliotheekwerk, maar op enige afstand lijkt mij dat de dienstverlening zich, afhankelijk van de plaatselijke aanbodsituatie zoveel mogelijk zou

toekomst een meer gelijkwaardige partner aan publiekszijde tegemoet zien. Deze emancipatie van de verzorgde in de verzorgingsstaat, wordt in bestuurlijk opzicht bevorderd door de decentralisatie van het welzijnsbeleid. Op korte termijn echter blijft de decentralisatie nog hoofdzakelijk een dans van de bureaucratie met professionele besturen, zoals recent onderzoek aantoonde.

Ontwikkeling media

Voor het bibliotheekwerk zijn twee ontwikkelingen op gebied van media van belang: de opmars van de geautomatiseerde datacommunicatie (Vidite) en de groei van het aanbod van programmatuur voor het beeldscherm in de privé huishouding (videotape, beeldplaat). Het past bij de ontwikkeling van het bibliotheekwerk tot nu toe, om op beide aspecten in te spelen.

Het valt niet te verwachten dat de particuliere huishouding reeds de eerste 10-15 jaar van huis uit intensief gaat deelnemen aan geavanceerde systemen van datatransmissie (voor oproep van informatie, plaatsing van bestellingen, betalingsverkeer e.d.). In die periode ligt er een belangrijke taak voor openbare instellingen om terminals beschikbaar te stellen aan particulieren. Indien bibliotheken diensten op dit gebied gaan verzorgen, zullen ze waarschijnlijk het pad van de PTT (postkantoren) gaan doorkruisen. Een visie op een eigen specialisme hierbij voor bibliotheken lijkt gewenst.

Naar verwachting wordt de beeldplaat vooral van belang voor gevestigde, bewegende

Verhouding particulier - collectief

Wat de collectieve sector betreft zal er minder ruimte zijn voor een verdere verschuiving van verzorgings- en opvoedende functies van de privé huishouding naar de collectieve instellingen, zoals voortaan.

Burgers - non-professionals - zullen in sterkere mate worden ingeschakeld in de welzijnssector, waarbij ook nadrukkelijker functies zullen worden overgelaten aan het initiatief van lokale groepen. Bovendien valt te verwachten dat gesubsidieerde instellingen, waarvan de gebruiker vrijwillig - d.w.z. niet door een bijzonder probleem gedreven - gebruik maakt, genooddacht zullen zijn hogere tarieven in rekening te brengen (recreatieve en sociaal-culturele instellingen). Ook buiten de collectieve sector zullen burgers uitgedaagd worden tot gemeenschappelijke initiatieven. Particuliere recreatiemiddelen (hobby-apparatuur, caravan e.d.) zullen vaker gemeenschappelijk worden gebruikt.

Emancipatie van verzorgden in verzorgingsstaat

De hovenegende ontwikkeling brengt een opleving teweeg van het non-professionele dienstverlenende potentieel dat zich tussen huishouding en professionele instellingen bevindt (huurcomité's, actiegroepen, verenigingen e.d.). Het appél op verantwoordelijkheid en zelfwerkzaamheid van de burger zal het publiek i.h.a. gewoeliger maken voor de kwaliteit van de collectieve dienstverlening, ook van die welke in het verleden buiten zijn blikveld door professionele specialisten werd opgebouwd.

Boeken en mensen

Coördinatie van onderzoek lijkt wenselijk

J.M.H.J. Hemels

Bibliotheek- en boekenmarktonderzoek wo in Nederland al twee decennia gedaan. Het schrijven van een beschrijvend-analytisch overzicht van het onderzoek naar het koop-leven- en leesgedrag bracht een gebrek aan coördinatie aan het licht. Een integrale aanpak van problemen in de boekenbranche en de bibliotheken wordt daardoor bemoeilijkt.

Ruimschoots vóór de Frankfurter Buchme is onlangs een bundel studies verschenen onder de titel: *Buch und Lesen International Bericht und Analysen zum Buchmarkt im zur Buchmarkt-Forschung*, uitgegeven door tot de Verlagsgroep Bertelsmann GmbH

Gutensloh behorende uitgeverij Verlag für Buchmarkt- und Medien-Forschung (ISBN 3-578-02769-3). De met de redactie van de *Berlmann Briefe* belaste Konrad Teckentrup was - bijgestaan door de in München communicatiewetenschap docent mev. Petra Dorsch - drie jaar in de weer de teksten voor de 'reader' te verzamelen te bewerken. De opzet van het ambitieuze project was een wereldwijde. Uit zoveel mogelijk landen werden resultaten van onderzoek naar de boekenmarkt verzameld. Daartoe werden gestandaardiseerde vragenlijsten uitgestuurd die per onderzoek ingevuld moesten worden. In de vragenformulieren werd niet alleen gevraagd naar de titel van een onderzoekrapport, d opdrachtgever en de instantie die het onderzoek had uitgevoerd, maar vooral ook naar theoretische uitgangspunten en de gebruikte methoden en technieken.

Bovendien werden voor zeventwintig in en twee werelddelen in totaal driehonderd beschrijvend-analytische, op onderzoeksgedreven gebaseerde, overzichtartikelen gevraagd; daar wordt de ontwikkeling en de in de loop der jaren bereikte resultaten op het gebied van het onderzoek naar het koop-, leer- en leesgebruik methoden en technieken.

Zoveel mogelijk moest het kopen, lenen e lezen van boeken samengevat en geïnterpreteerd (studies over) de tijdsbesteding door jaren heen aan andere massamedia (film, televisie, krant, tijdschrift en grammofoonplaat), alsmede aan sport, amateuristische kunstbeoefening, toneel,

zo algemeen mogelijke toegankelijkheid van een basispakket informatie, laten zich binnen een regiem van de Kaderwet niet veiligstellen. Ik twijfel er niet aan dat de functies die de bibliotheek kan vervullen bij een pluriforme informatievoorziening of verspreiding van cultuur ter sprake zullen komen bij de te verwachten aanpassing van de mediawerking van het bibliotheekwerk in een dergelijke wetgeving apart zal worden geregeld ligt niet voor de hand. Het zou me echter niets zeer selcikt e.g. goed onderlegd

voorzieningsinstel van bibliotheekwerk is geregeld in een Kaderwet. Specifiek Welzijn, terwijl alzonderlijke bibliotheken daarnaast, afhankelijk van het lokale of regionale media-aanbod, in aanmerking komen voor doeluitkeringen krachtens een wet op gebied van cultuur of informatie, omdat ze verspreidingskanaal zijn voor een beschermd soort uitingen of informatie (bv. beeldopnamen van culturele manifestaties of berichten voor minderheden). In ieder geval moet hierover nog veel meer worden nagedacht.

dan lijkt me dat eerder te moeten worden gezocht in een gedifferentieerde tariefstelling goedkoop te lenen aan te bieden dan het beschermde pakket) dan in een daarop sterk gespecialiseerde dienstverlening.

Het ligt in de verwachting dat de algemene regeling voor het voorzieningsinstel van het bibliotheekwerk in de nabije toekomst ingepast gaat worden in het regiem van de Kaderwet Specifiek Welzijn. Zoals ook in de culturele sector roept deze verwachting weerstanden op bij het bibliotheekwerk. Een deel hiervan kan worden toegeschreven aan de atmosfeer van armenzorg die rond de bibliotheek is komen te hangen en waarin de thuisvoelen. Zonder hier verder op in te gaan geeft de Kaderwet zelf in tegenstelling tot de politieke en ambtelijke geschiedenis van de wet hertoe weinig aanleiding. Een ander deel van de weerstanden komt voort uit de overtuiging dat de Kaderwet niet het geschikte raamwerk kan bieden om een aantal cultuurpolitieke belangen veilig te stellen. Ik meen dat deze laatste overweging meer gegronsd is dan de eerste.

Zorg voor pluriformiteit en cultuur in openbare uitingen en de bevordering van een

populaire aanbod. Ik neig tot de stelling dat er meer personen iets extra's opsteken van een aanbodpakket waarin zowel het populaire als de minderheidsinteresse is vertegenwoordigd dan van een aanbod dat zich heeft gespecialiseerd in minderheidsinteresses.

Indien men accenten wil leggen op dienstverlening met een 'opvoedende waarde' gezoekt in een gedifferentieerde tariefstelling goedkoop te lenen aan te bieden dan het beschermde pakket) dan in een daarop sterk gespecialiseerde dienstverlening.

Het ligt in de verwachting dat de algemene regeling voor het voorzieningsinstel van het bibliotheekwerk in de nabije toekomst ingepast gaat worden in het regiem van de Kaderwet Specifiek Welzijn. Zoals ook in de culturele sector roept deze verwachting weerstanden op bij het bibliotheekwerk. Een deel hiervan kan worden toegeschreven aan de atmosfeer van armenzorg die rond de bibliotheek is komen te hangen en waarin de thuisvoelen. Zonder hier verder op in te gaan geeft de Kaderwet zelf in tegenstelling tot de politieke en ambtelijke geschiedenis van de wet hertoe weinig aanleiding. Een ander deel van de weerstanden komt voort uit de overtuiging dat de Kaderwet niet het geschikte raamwerk kan bieden om een aantal cultuurpolitieke belangen veilig te stellen. Ik meen dat deze laatste overweging meer gegronsd is dan de eerste.

Zorg voor pluriformiteit en cultuur in openbare uitingen en de bevordering van een

D5

361

F2